

Landsbygdsprogram – Samhällskontrakt mellan kommun och invånare

Antagen av kommunfullmäktige:	2021-11-15 § 223
Ansvarig sektor:	Kommunstyrelsen
Ikraftträdande	2021-11-15
Giltighetstid	Gäller tills vidare
Revideras	Senast fyra år efter ikraftträdande
Diarienummer	KS-SOU 2020.491

Ansvarig handläggare

SOU chef, Kommunstyrelsen

2023-12-14

Landsbygdsprogram

Innehåll

Innehåll	1
Inledning	2
Syfte	2
Arbetsätt	3
Tillsammans utvecklar vi landsbygden	5
Framtid och omvärldsperspektiv	5
Natur- och kulturvärden	6
Demokrati, samverkan och lokalt inflytande.....	8
Näringsliv	9
Boende.....	12
Att åldras på landsbygden	13
Kommunikation	14
Digital kommunikation	15
Framtid.....	16
Länkar	17

Landsbygdsprogram

Inledning

Ale kommuns mål med landsbygdens utveckling är att skapa förutsättningar för en modern och levande landsbygd. Detta görs genom att främja företagsamhet på landsbygden och genom att rikta de satsningar som görs på landsbygden till att stärka underlag för service i landsbygdens orter. Det ska vara möjligt att träffa familj, vänner, utnyttja samhällsservice och leva ett självständigt liv även som barn och gammal när man lever på landsbygden.

Det lokala engagemanget för landsbygdens utveckling är stort och boende, näringsidkare och föreningars kunskap och fortsatta intresse är en förutsättning för landsbygdens utveckling.

Syfte

Landsbygdsprogrammet ska fungera som ett samhällskontrakt mellan kommun och invånare. Med hjälp av programmet skapas en gemensam syn för landsbygdens förutsättningar och tillgångar med natur och miljö som inte återfinns på andra områden i kommunen.

Programmet ska beskriva förutsättningar i form av tillgång på service, kollektivtrafik och andra samhällsfunktioner och tjänster som gör att människor kan leva och verka i olika delar av kommunen.

I programmet ska näringslivets förutsättningar och stora betydelse för landsbygden i kommunen visas tydligt. Näringslivet ska beskrivas med all den bredd som finns från gröna näringar till ny teknik och annan verksamhet som skapar möjligheter och är en realitet i dagens Ale.

Arbetsätt

Information och material till programmet har inhämtats från workshops och dialoger med berörda tjänstepersoner, invånare och politiker. Invånarnas perspektiv har främst inhämtats från ortsutvecklingsmöten och från Ale 360s perspektivinsamling.

Information har även hämtats från Ales befintliga styrdokument och rapporter från bland annat Sveriges kommuner och regioner (SKR), Boverket, Jordbruksverket och Västtrafik. Även länsstyrelsens vision för Västra Götalands landsbygd har beaktats.

Det lokala engagemanget för landsbygdens utveckling är viktigt att ta tillvara och en förutsättning för att inhämta den kunskap som finns om närmiljön och vad som krävs för att utveckla densamma. Under arbetet med Ales Landsbygdsprogram har kunskap och perspektiv samlats in under ortsutvecklingsmöten i Hålanda, Skepplanda, Starrkärr och Alvhem. Besökarna fick delta i en workshop och svara på vad man uppskattar med att bo på landsbygden samt vilka utmaningar det finns med att bo och verka på där.

Dialog har även förts med Lantbrukarnas riksförbund (LRF) och verksamma lantbrukare i Ale som är viktiga aktörer på landsbygden och ofta har en stor påverkan på situationen och utvecklingen.

Tillsammans utvecklar vi landsbygden

Landsbygdens värden ska hanteras varsamt och klokt, det öppna kulturlandskapet, natur, naturresurser och jordbruksmark ska bevaras. Framtida livsmedelsförsörjning, rekreationsområdenas värden och kommunens attraktionskraft för turism är beroende av detta.

Här finns också naturresurser som råvatten, byggmaterial, grus och mineraler, energi- och livsmedelsproduktion och ekosystemtjänster. Möjligheter till naturupplevelser, friluftsliv med tillgång till bär, svamp, jakt och fiske.

Framtid och omvärldsperspektiv

Över hälften av världens befolkning bor idag i urbana områden och andelen förväntas stiga. Växande städer kan skapa nya möjligheter men det innebär också sociala och miljömässiga utmaningar.

Förtätning av staden innebär ofta minskade grönytor som är viktiga för rekreation och barns möjligheter till fri rörelse. Grönnska minskar också effekten av buller och luftföroreningar. I takt med denna utveckling väntas landsbygdens värden bli mer eftertraktade både som en plats att bo och verka på men även som turistmål.

Det finns en växande efterfrågan på närproducerad mat och lokala produkter vilket kan generera tillväxt och mervärde för våra samhällen.

Natur- och kulturvärden

Kommunens natur- och kulturmiljövärden har positiva effekter för en god boende- och livsmiljö samt för rekreation och turism. Här finns vacker, intressant och värdefull natur som ger möjlighet till rekreation och friluftsliv. Att bevara värdefull natur är en viktig del i att hindra att arter försvinner och för att värna grundläggande värden som rent vatten och ren luft.

Vetenskapliga studier visar också att natur- och friluftsupplevelser har en positiv inverkan på vår hälsa. Bor man på landet har man ofta dessa miljöer runt knuten och när man frågar invånarna om varför man vill bo på landet är det just närheten till naturen och tystnaden som lyfts.

Områdena är också attraktiva utflyktsmål för de som inte bor på landet. Genom att informera kommuninvånare och turister om alla de spännande platser som finns att besöka inom kommunen har man möjlighet att locka fler turister till Ales natur- och kulturlandskap.

Vättlefjäll erbjuder omväxlande vacker natur med ett flertal vandringsleder och motionsspår. **Risveden** brukar ibland beskrivas som den sista vildmarken i Västsverige. Ett av de få områden där man fortfarande hittar väglöst land och kan njuta av fantastiska naturupplevelser. Det finns gott om sjöar i Ale, Hälltorpssjön i Alafors, Hultasjön i Kilanda, och Hålsjön i Hålanda är några av de fina badsjöarna.

Digitaliseringens möjligheter kan utvecklas för ändamålet, också för att öka tryggheten när man är ute i det fria.

Aletrakten är en gammal kulturbygd med rik och spännande historia. Överallt i bygden finns spår och lämningar alltifrån förhistorisk tid, vikingatid och gamla bruksorter. Närhet till kultur- och naturmiljöer förknippas ofta med livskvalitet och är en viktig resurs för landsbygden.

Lokalt engagemang och bygdegemenskap har också ofta kulturmiljön som grund. Länets hembygdsföreningar har stor betydelse för att ta tillvara och vårda kulturhistoriskt värdefulla byggnader och hela miljöer runt hembygdsgårdar, bland annat trädgårdar, odlingar och vårdträd. Här kan verksamheter utvecklas som bidrar till social sammanhållning, företagande och levande landsbygd.

Pilgrimsleden Göta Älv – är ett samarbetsprojekt mellan flera kommuner för att skapa leden och lyfta fram platser med natur- och kulturarv.

Demokrati, samverkan och lokalt inflytande

Det lokala engagemanget för landsbygdens utveckling är viktigt att tillvarata. Det lokala inflytandet hos medborgare är en förutsättning för att inhämta den kunskap som finns om närmiljön och vad som krävs för att utveckla densamma. På landsbygden finns ofta en gemenskap, man känner de flesta i omgivningen och hjälps åt för att lösa problem som uppstår.

I olika forum på webben och vid möten diskuteras frågor som är viktiga för orten och medborgarna har möjlighet att framföra idéer och lokala utvecklingsförslag direkt till kommunala beslutsfattare. Antingen direkt vid möten eller digitalt via Ale förslaget eller vid allmänhetens frågestund vid kommunfullmäktige.

Föreningsliv och andra sociala sammanhang skänker ofta glädje och mening för människor. Ideella föreningar bidrar med aktiviteter och skapar lokal identitet och attraktivitet, vilket stärker en bygds sociala kapital. Gemenskap och sociala relationer har stor betydelse för hälsa och livskvalitet, att stödja föreningslivet och ha mötesplatser i lokaler och naturen är viktiga delar för en attraktiv landsbygd.

Näringsliv

När de som bor på landsbygden också har en möjlighet att försörja sig på platsen skapas förutsättningar för en levande landsbygd. Landsbygden erbjuder stora möjligheter för företagande och entreprenörskap inom livsmedel och gröna näringar vilket är utpekade som framtidsbranscher för Ale.

Gröna näringar är näringar kopplade till jord, skog och trädgård men även landskapens unika miljö som kan nyttjas till turism som exempelvis vandring, paddling och gårdsbutiker. Förädlingsindustrin inom livsmedel ingår också i gröna näringar.

Hjälp till lokala producenter och näringsidkare att hitta lösningar på utmaningar för företagande är en viktig del för att skapa möjlighet att bedriva verksamhet på landsbygden. Fungerande postgång och digital kommunikation är en grundläggande förutsättning. Det kan även behövas hjälp att förstå de regelverk och tillsyn som finns för de som driver verksamhet.

Jord- och skogsbruket spelar en viktig roll för landsbygdens situation och utveckling. Kommunens bästa åkermarker finns norr om Älvängen och omkring Skepplanda. I de södra kommundelarna är företagandet inom gröna näringar lägre. Skogsskötsel ingår ofta som en del av företagets försörjning och många har också spannmålsodling och någon form av djurhållning. Detta kombineras ofta med hantverkstjänster som kan var allt från byggtjänster till olika maskintjänster.

Det har skett en omfattande strukturell förvandling av lantbruket från att det för trettio år sedan fanns 83 mjölkproducerande företag till att det idag finns fem mjölkproducerande gårdar kvar i kommunen. Merparten av de som slutar med mjölkproduktion bor kvar och försörjer sig på ett kombinerat företagande med bas inom gröna näringar.

Farmartjänst är en sammanslutning av 22 lantbrukare som tillsammans marknadsför och erbjuder ett antal hantverkstjänster som snickeri, maskintjänster, skogsröjning och andra liknande uppdrag.

Det finns ett ökat intresse för närodlat och lokalproducerad mat. Det märks bland annat i ett relativt nytt sätt att sälja lokala produkter via rekoringar.

REKORING i Ale

Rekoringen är en plattform för lokala producenter av livsmedel, där försäljning kan ske till konsumenter utan mellanhänder.

Förmedlingen sker via Facebook, där producenter kan presentera sina varor och konsumenter kan lägga beställning.

Facebook-gruppen i Ale har för närvarande drygt 2 800 medlemmar och 10 – 15 producenter. Beställningar görs via Facebook och varorna hämtas och lämnas ut regelbundet på en bestämd plats och tidpunkt.

Jordbruket är en självklar del av landsbygden och det är viktigt att de som bedriver jordbruksverksamhet får göra det utifrån de förutsättningar som krävs vilket kan innebära lukt och buller som påverkar omgivningen.

Kunskap och intresse för att vara landskapsvårdare och att ta hand om natur och djur på bästa sätt och med hänsyn till miljön har ökat. Många företagare ser det som en viktig del av verksamheten som också bidrar till arbetsglädje och uppskattas av kunder och omgivning.

Besöksnäringen är en av Sveriges snabbast växande branscher och här finns en stor utvecklingspotential för landsbygden. Fler människor söker sig ut till naturen och friluftslivet, att "hemestra" - semestra i närområdet - blir allt vanligare. Detta ger nya möjligheter inom turism och besöksnäring. Ales varierade och rika natur med goda förutsättningar för bad, fiske, paddling och vandring gör området intressant för turister. Snabb tågförbindelse mellan Göteborg och Trollhättan bidrar också till attraktiviteten.

Den digitala transformation av samhället har också gett uppkomst till att den fysiska platsens betydelse för företagande förändrats. Idag är människor, kompetens och tjänster länkade med varandra över världen och det globala har blivit lokalt. Idag kan du bo på landsbygden och ha din huvudsakliga tjänsteleverans som konsult i en helt annan del av världen. Framväxandet av konsulterna, både de egenanställda, och de som utvecklar större konsultverksamheter är en trend vi ser i Sverige och i Ale i takt med att vi blir alltmer tjänsteproducerande som land. Här blir den digitala tillgängligheten helt avgörande. Här ser vi också som ett resultat av detta, framväxande av gig-ekonomin som lånat namn från musikbranschens spelningar (gig). Några av gig-ekonomins kännetecken är att arbete ofta sker genom en app. för mobiltelefon, att den som arbetar för företaget betygsätts och att den som utför uppdraget måste stå för de redskap eller fordon som krävs för att utföra arbetet.

Boende

Förutsättningarna för hur det är att leva på landsbygden kan se väldigt olika ut beroende på var man bor. Tillgänglighet till kollektivtrafik och service kan variera beroende på ort eller om man bor i ett mer glesbebyggt område.

Det finns ett ökat intresse att bosätta sig på landsbygden i Ale kommun och att pendla till arbete i Göteborg, Kungälv eller andra städer. Idag finns det också fler möjligheter att arbeta på distans vilket också underlättar att bo på landet.

Idag är det ofta brist på hyresrätter och lägenheter på landsbygden vilket kan göra det svårt att bo kvar på landsbygden i livets alla skeden. Komplettering i landsbygdsbyar med olika typer av bostäder och upplåtelseformer än eget ägande är positivt för att möjliggöra generationsväxlingar.

Detaljplaner saknas ofta på landsbygden därför måste bygglovsansökan prövas mot översiktsplanen, samt mot regler i Plan- och bygglagen och Miljöbalken. För att fortsatt ha en levande landsbygd finns det behov av att bygga nya bostäder och verksamhetslokaler på lämpliga platser.

Att åldras på landsbygden

I det gamla jordbrukssamhället var hela familjen engagerade i gårdens sysslor. Alla hade olika uppdrag såväl vuxna som barn och det var en självklarhet att hjälpa till. Familjen bestod ofta av flera generationer, syskon och ibland även anställda. Dagens äldre är uppvuxna i det traditionella jordbrukssamhället och har i någon form bibehållit den livsstilen och har fortsatt ha en god kontakt med barn, barnbarn, släkt, vänner och grannar. Gården har gått i arv i många generationer och det finns en önskan och vilja att det ska fortsätta så i kommande generationer.

Våra äldre har vuxit upp med att arbetet har varit en viktig och naturlig del av livet liksom att ha en frihet att själv planera och anpassa livet till skötsel av gård, djur och grödor. Sysslöshet är därför sällan ett problem utan de flesta är aktiva och har något att göra även som pensionärer. Däremot kan det finnas en känslomässig ensamhet men få sitter still och bara väntar på sällskap.

Frihet är ett tema som ofta nämns om livet på landsbygden. Det kan innebära flera olika aspekter som att fritt bestämma arbetstider, arbetsuppgifter och arbetstakt. Men det kan också handla om fri tillgång på natur och frisk luft, frihet från stress och frihet att välja hur många människor man vill ha omkring sig.

Äldre personer på landsbygden har ofta en god livskvalitet * och uppskattar närhet till släkt, vänner och grannar. De är till stor del friska och bor i moderniserade bostäder. Det finns ofta en önskan att åldras och få bo kvar hemma så länge som det är möjligt. Men det finns också exempel på personer som bor omodernt i slitna hus och utan moderniteter som varmvatten och vattentoalett. Kanske finns det då också en kombination med problem som skulder, sjukdom och ensamhet.

Äldre har ofta en god hälsa och vital livsstil. Man känner sig inte oviktig, glömd eller har en försämrad status utan man är sysselsatt och tar ansvar och deltar i företagandet tillsammans med den nära familjen. Familjetraditioner, frihet, natur, friskluft och en aktiv livsstil är alla faktorer som bidrar till god hälsa och hög livskvalitet.

Äldreomsorgen undersöker möjligheter att använda mer digitalt stöd. Man vill underlätta för äldre att använda surfplattor eller mobiler för att lättare få kontakt och delta i möten och andra arrangemang tanken är att ha surfplattor för utlåning och att det ska finnas tillgång till en ”IT-fixare” alltså en IT-support inriktad på äldres digitala användning.

Kommunikation

En välfungerande infrastruktur och goda kommunikationsmöjligheter blir allt viktigare för människan och samhället. Ale är en utpendlingskommun och utvecklingen i samhället handlar i stor utsträckning om utbyten mellan varor och tjänster, utbyten som rör sig mellan stad och land. Detta förutsätter goda kommunikationsmöjligheter både fysiskt och digitalt. På landsbygden kan det vara svårt att resa med kollektivtrafiken eftersom det krävs ett visst antal resande för att driva en busslinje av såväl ekonomiska som miljömässiga skäl.

Kommunen har kommunalt huvudmannaskap för vägar i en del av kommunens orter. På landsbygden är det ofta enskilt huvudmannaskap och de mindre vägarna sköts av vägföreningar. Trafikverket har vanligtvis ansvar för större vägar.

* Att åldras på landsbygden av Inga-Lill Hartell, Dorotea Wilk

Digital kommunikation

Tillgången till elektronisk infrastruktur har blivit allt viktigare för att medborgare och näringsliv ska kunna delta och verka i samhället oavsett lokalisering. Ales landsbygd är inte tillräckligt tätbefolkad för att marknaden ska bygga ut bredband med hög kapacitet, utbyggnaden sker genom ideellt engagemang i så kallade fiberföreningar.

Ale har tre fiberföreningar och idag finns det utbyggt fiber på stora delar av landsbygden. Undantaget är i ytterkanterna där det är långt till närmsta granne. I dagsläget är det dyrt och svårt att få till en utbyggnad i ytterområden

Kommunen har inlett ett samarbete för att sätta upp smalband (överföring av data i låghastighet) där näringslivet eller andra aktörer på landsbygden kan använda sig av sensorer för att få information inom olika områden. Exempelvis kan sensorn visa hur många som går på en stig, när en papperskorg är full eller när elen inte längre fungerar i ett elstängsel.

Mobiltäckning är generellt god på landsbygden. Det finns ett mindre antal glesbebyggda områden där mobiltäckningen saknar en god standard.

Tillgång till regelbunden postgång är viktigt för företagare på landsbygden. För företagare som bedriver e-handel är daglig postgång en nödvändighet.

Framtid

Gröna näringar är basen för en levande landsbygd även om antalet heltidsarbetande lantbrukare har minskat är det fortfarande många egna företag som har basen inom gröna näringar och kombinerar det med annan verksamhet. En god lönsamhet är en självklar förutsättning för verksamheten och en levande landsbygd. De gröna näringarna spelar också en viktig roll för att vårda landskapet och minimera den negativa miljöpåverkan av naturen.

Lokalt producerade produkter är efterfrågade och intresset är stigande. Rekoringar är en möjlighet att få direktkontakt mellan producent och konsument. Ett annat sätt är att slakta djur lokalt och sälja köttlådor vilket gör att konsumenten kan delta och få insyn i hur djuren lever och hur produktionen av kött går till. I framtiden kommer antalet matprodukter tas fram liknande sätt att öka. Tänkbara produkter kan vara olika grönsaker, potatis, frukt, ägg och liknande livsmedel. Försäljning kan ske genom någon form av överenskommelse mellan konsument och producent där man är tillsammans tar fram riktlinjer för hur och vilka produkter som ska tas fram.

En tendens inom gröna näringar är att företagens storlek och specialisering ökar. För att behålla lönsamhet och uppfylla de krav som ställs på miljövänligt producerande produkter med hög kvalitet ökar specialiseringen och kunskapskraven. Det kan leda till företag som till exempel specialiserar sig på spannmålsodling och sedan åtar sig att sköta flera gårdars spannmålsodling.

Det finns en efterfrågan att flytta ut till landsbygden där många kan arbeta helt eller delvis på distans eller driva eget företagande. En viktig förutsättning är tillgång till bra infrastruktur för såväl datatrafik som vägar, cykelvägar och kontinuerlig tillgång på el och samhällsservice. Regelbunden postgång är ett krav särskilt för det företag som vill sälja produkter via e-handel.

Det behövs en god dialog mellan stad och land där man gemensamt kommer fram till hur vi fortsatt har en levande landsbygd med arbetstillfällen och möjlighet att försörja sig. Det gäller att undvika djupa motsättningar mellan stad och land och i stället hitta lösningar som är bra ur ett brett samhällsperspektiv och bidrar till välmående människor och natur. Landsbygden är rik på naturtillgångar som rätt använt bidrar till människors hälsa, klimatanpassningar och en biologisk mångfald. En grundförutsättning för det är en fortsatt levande landsbygd.

Länkar

Landsbygd i förändring

https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2008/landsbygd_i_forandring.pdf

Landsbygd 2050– vår vision för landsbygden i Västra Götaland

<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.42c2c9ca162f6e008c8315a6/1526068394089/visionsdokument-landsbygd2050.pdf>

Potentialstudie för cykling

<https://www.vgregion.se/regional-utveckling/verksamhetsomraden/transportinfrastruktur/okad-cykling-i-vastragotaland/potentialstudie/>

För Sveriges landsbygder –en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd

https://www.regeringen.se/4b136a/contentassets/acec663a156a41659021e0e1387e713d/sou-2017_1_web.pdf

Jordbruksverket - Jordbruksmarkens värde

<https://www2.jordbruksverket.se/download/18.352c057214f2288b85cf16be/1439541455348/ovr362.pdf>

Strategi för hälsa- TILLSAMMANS – VARJE DAG LITE BÄTTRE, SKL

<https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/7585-604-9.pdf?issuusl=ignore>

Ales styrdokument

Riktlinjer för byggnation på landsbygden

<https://ale.se/download/18.7a432ab713e61f9ecccd3c/1368792398434/Riktlinjer%20f%C3%B6r%20byggnation%20p%C3%A5%20landsbygd%20130104.pdf>

Naturvårdsprogram

<https://ale.se/download/18.b7193b515ac91cddff3f88/1490264246196/Naturv%C3%A5rdsprogram.%202007-09-24.pdf>

Bostadsförsörjningsprogram

<https://ale.se/download/18.72e51a5b15a4c43bf8d5221/1488381524396/09.04.+Bostadsförsörjningsprogram+Ale+kommun+2017-2021.pdf>

Kulturarv

<https://ale.se/download/18.3e56d9df129ccbbb525800016493/1363266653278/Kulturhistorisk%20bebyggelseinventering.pdf>

Att leva i Ale; Social kartläggning

<https://ale.se/kommun--politik/hallbar-utveckling/att-leva-i-ale---social-kartlaggning.html>

Ale 360 grader Perspektivinsamling

<https://www.ale.se/download/18.391c3f241690c86c6af459c/1553261539461/Perspektivsammanställning%20Ale%20i%20360%20grader.pdf>

Data från befolkningsprognosen

<https://ale.se/4.391c3f241690c86c6af3dc9.html>

Att åldras på landsbygden, Inga-Lill Hartell, Dorotea Wilk, Malmö
Högskola

<http://mau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1488199/FULLTEXT01.pdf>

Tack till lantbrukare Bengt Borgström och äldreomsorgschef Ulrika Johansson som låtit sig intervjuas och bidragit med kunskap om landsbygden i Ale samt situationen för äldreomsorgen.
